

mišljenja i komentari

Bundžije

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Tajna slobode je u hrabrosti
(Periklo)

Nedavno se pojavih na skupu upriličenom prigodom proslave 50-godišnjice Zavoda za opću i anorgansku kemiju zagrebačkog PMF-a. Ime skupa za temu ovog članka nije bitno – bitno je da sam imao, u posljednje vrijeme sve rjeđu, priliku da se susretne s velikim brojem svojih kolega. I što se događa? Svatko nekog po nečem poznaje, a mene svi poznaju jer – vele – dobro pišem (to mi je od oca)* i – još više – jer sam “bundžija”. Zašto “bundžija”? Suradujem i družim se s malim brojem ljudi i sa svima sam u dosta dobrim odnosima. Ne svađam se više, što bi se reklo, nego što je to u našim prilikama uobičajeno. Riječ je o nečem drugom. Riječ je o tome da mnogi, da ne kažem svi, čitaju moje članke u ovoj rubrici. I nije da im se ne sviđaju. Vole moju oštrinu – pa opet je ne vole. Kako to?

Kad malo bolje promislim, sve se svodi na ovo: riječ je o društvenoj kritici, ali – pitanje je kritici čega (i koga). Kad kritiziram ovu vlast što ne daje dovoljno novaca za znanost, kad napadam MZT, onda je sve u redu. Kad napadam, međutim, neke naše običaje (*mores*), da tako kažemo negativne pojave, onda sam odjednom “bundžija”. Nekome se sloboda tiska ne sviđa. Ili, da budem određeniji, sloboda tiska je civilizacijsko dostignuće kada ja kritiziram nekoga, a prostakluk i bezobrazina kada netko kritizira mene. No nije sad riječ o tome. Riječ je o oštrini moje kritike.

Kad sve skupa sagledaš, u svim se tim mojim kritikama rijetko kad pojavljuje neko ime, a i tada obično u pozitivnom ili neutralnom kontekstu. Dakako, mnogi se prepoznaju – i oni na koje jesam i oni na koje nisam mislio – a to samo znači da uspijevam ukazivati na opće pojave. Daleko je to od kritika koje čitam o čim otvorimo novine. Nisu to kritike u kojima se nekoga poimence proglašava glupanom, primitivcem, lopovom, ratnim zločincem, izdajicom naroda. Sve su moje kritike napisane u stilu bivšeg sistema: “neki drugovi”, “neki birokratizirani drugovi koji su skrenuli s partijske linije” i slično. I to su najviši dometi demokracije koje naši kemičari i – šire – znanstvenici mogu trpjeti. Javno se o svima i svakome mora govoriti sve najbolje (pa čak ići i do obogotvorenja svojih kolega – čemu sam se imao prilike osvjedočiti na spomenutom skupu), a što se u četiri oka kaže – druga je priča. Sjećam se kako sam jednom s nekim kolegom ušao u polemiku o jeziku, dakle o tome kako valja pisati. Toj se polemici u novinama nitko, dakako, nije pridružio – ali sam zato za svoje stavove dobio vrlo otvorenu podršku u razgovorima između četiri zida. Ali kakvu podršku? Umjesto pretresanja jezičnih pitanja, što je bila tema polemike, o svom sam oponentu – kojeg, usput budi rečeno, nisam osobno poznavao – čuo sve najgore: i kakve nakaradne stavove o životu i politici ima, i kako živi sa svojom ženom, itd. itd.... Ti, Raose, imaš pravo – jer gledaj kakvu mizeriju imaš za protivnika!

Kakva je to demokracija? Gdje je tu demokracija?

Kada pišem članke za ovu rubriku nemam namjere da napadam ikoga osobno: da je tako tko bi ih čitao. (Koga briga na koga se Raos ljuti!) Riječ je o nečemu drugome: treba napadati ono što ne valja da bi se nešto bar donekle pokušalo promijeniti. U tim

svojim nastojanjima imam dvojnju obavezu. Prva je moja obaveza kao radnika – nije mi svejedno u kakvim uvjetima (materijalnim, organizacijskim, psihosocijalnim) radim. Druga je moja obaveza obaveza poreznog obveznika – nije mi svejedno na što se troši novac koji uplaćujem u državnu blagajnu. Možda će se nekome ova dva argumenta činiti kao cjepidlačenje. Možda. Ali na takvim, uvjetno govoreći sitnicama, temelji se svaka demokracija. Za svoje novce hoću dobiti ono za što sam ih uplatio. Doslovno! Ako predsjednik Republike slabo radi svoj posao, znači da uludo (nenamjenski) troši moj novac. To, dakako, vrijedi za sve vladine institucije, za sve djelatnosti koje se financiraju iz državnog proračuna. Kada sam svojedobno bio u Sjedinjenim Državama, vidio sam kako se homoseksualci bore za to da se što više državnog novca usmjeri na pronalaženje lijeka protiv side. Može prosječni Amerikanac misliti o njihovim spolnim sklonostima što god hoće, ali je činjenica da i homoseksualci plaćaju porez. A najmanje što za svoj novac uplaćen u državnu blagajnu mogu dobiti je da se država pobrine za spašavanje njihovih života.

Takva su događanja moguća samo u Americi. U zemlji koja je od svoga osnutka krajem 18. stoljeća utemeljena na demokraciji. U nas je – dakako – sve obratno. Društveni se problemi ne rješavaju javnim raspravama i istupima, nego tajnim dogovorima i podmetanjima unutar više ili manje formalnih klika. Nije važno radiš li svoj posao dobro ili loše – važno je tko iza tebe stoji. Ako nešto javno kažeš, moraš paziti da kome jakom ne staneš na žulj. Do koje mjere ide taj strah najbolje pokazuje primjer kada je neki vrlo ugledni znanstvenik predložio da se kolegu X oslovi s “profesor X, član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti” umjesto “akademik X”. To čisto kurtoazno, da pravo kažemo protokolarno, ceremonijalno pitanje, usudio se naš ugledni znanstvenik postaviti istom kada se u nekoliko rečenica ispričao rekavši kako je on uvijek bio “bundžija”! *O tempora, o mores!* Ta profesor bi X mogao čuti za njegovu “bunu” – pa jao si ga njemu!

Prema romantičnim pričama koje se mogu čuti u javnosti (a još više čitati u knjigama za malu djecu) ispada da su znanstvenici velikani duha, beskompromisni borci za istinu i pravdu, hrabri ljudi kojima na pameti nije ništa drugo doli dobrobit čitavog ljudskog roda. Čitamo o društvenoj angažiranosti Alberta Einsteina, o Pagvaškoj konferenciji za mir u svijetu, o Linusu Paulingu i njegovoj Nobelovoj nagradi za mir. Ne treba ni spominjati da su ova dvojica – Einstein i Pauling – iznimke, a na što se svodila njihova “društvena angažiranost” i “beskompromisnost” radije ću prepustiti povjesničarima da sude. Znanstvenici nisu Prometeji, nisu čak ni hrabri ljudi. Istinu treba reći: znanstvenici su državni službenici, činovnici – ljudi koje bih rado opisao u stilu Čehova ili Kafke, kad bih za to imao talenta.

*Često čujem da je meni lako pisati jer mi je otac (Ivan) bio književnik. Nitko ne vidi niti hoće vidjeti koliko truda stoji da bi čovjek naučio dobro pisati. (Pa i sam mi je moj pokojni otac govorio da je njegov prirodni talent sasvim prosječan, ali se on u mladosti zarekao da hoće biti književnik.) Navedeni stav više nego išta pokazuje nedemokracičnost našeg društva: pisac ne postaješ pisanjem, nego time što iza tebe stoji klika pisaca.